

Een G1000 gun je iedereen.

Participatiebevordering in Kruiskamp, Amersfoort¹

Peer Smets en Marloes Vlind²

Abstract

Het burgerforum G1000 wordt op steeds meer plaatsen in Nederland gebruikt om burgers een platform te geven binnen het huidige democratische bestel. In dit paper kijken we naar de theoretische discussies rondom de G1000 waarbij aandacht wordt besteed aan deliberatieve technieken en onderliggende mechanismen. Door met een microlens te kijken naar het proces van de bijeenkomsten van de G1000 op wijkniveau krijgen we zicht op de processen die het verloop zowel positief als negatief beïnvloeden. Hierbij wordt onder meer gebruikt gemaakt van inzichten met betrekking tot groepsdynamica, mindsets die de aard van de communicatie beïnvloeden, de creatie van een gezamenlijke basis en het activeringsproces waarbij dromen en ideeën omgezet worden in actiebereidheid.

1. Inleiding

Om meer zicht te krijgen op de kwaliteit van de democratie kan men kijken naar hoe een democratie probeert om een evenwicht te vinden tussen de fundamentele criteria efficiëntie en legitimiteit. Efficiëntie verwijst naar hoe de overheid succesvolle oplossingen ontwikkelt voor problemen, terwijl legitimiteit gaat over de mate waarin de burgers zich hierin kunnen vinden. Beide staan onder druk bij het Nederlandse democratisch bestel. Eén van de meest recente verklaringen hiervoor wordt gevonden in het democratisch vermoeidheidssyndroom, wat niet door de representatieve democratie veroorzaakt wordt maar eerder door een onderdeel hiervan; de electoraal-representatieve democratie. Wel is er een groeiende interesse in allerlei vormen van participatieve democratie (Van Reybrouck, 2014).

Aan de basis van de participatieve democratie staat actief burgerschap, een term die past in het idee van de participatiesamenleving of 'doe democratie', waarbij van burgers een grotere participatie en zelfredzaamheid wordt verwacht en gevraagd. Door middel van actief burgerschap worden burgers in staat gesteld actief te participeren in het publieke domein (Tonkens, 2009; Tonkens et al. 2015; Taylor,

---

¹ Dit working paper is gebaseerd op onderzoek dat gefinancierd is door BZK en de Vrije Universiteit voor het onderzoeksproject naar de G1000.

² Beide zijn werkzaam op de Vrije Universiteit, afdeling sociologie. Emailadressen: p.g.s.smets@vu.nl en m.vlind@vu.nl

2007; Fung & Wright, 2001). Centraal staan hier vraagstukken van insluiting van burgers die achterblijven. Bovendien worden verschillende vormen van burgerparticipatie ontwikkeld en uitgetoet, waarbij men kan denken aan o.a. een zorgcoöperatie, burgerjury, burgerpanel, burgerraad, of burgerfora (Cohen 2015; Tonkens et al. 2015).

Eén van de burgerfora is de G1000, waar de dialoog tussen burgers op een fysieke plek gefaciliteerd wordt. Bij een G1000 is het van belang dat er ruimte ontstaat die deelnemers op zo'n wijze verbindt dat elkaars inzichten gedeeld en gewaardeerd worden zonder te streven naar consensus of een meerderheid van stemmen. Op deze manier worden er geen voor- of tegenstanders van argumenten gecreëerd maar wordt er telkens gestreefd naar dat wat gedeeld wordt, oftewel de gezamenlijke basis, waar in de Engelstalige literatuur gesproken wordt over een 'common ground'. Dit 'wij' gevoel is een belangrijke factor om betrokkenheid tussen burgers en hun participatie te vergroten. Binnen het G1000 concept wordt het proces om tot een common ground te komen ondersteund door een centrale facilitator en door burger-facilitators van subgroepen die de dialoog aan tafel begeleiden. De manier waarop deze facilitators te werk gaan verschilt, naast de methodische en contextuele invulling, per G1000 initiatief.

De G1000 is een relatief nieuw fenomeen dat het eerst in België werd gehouden toen er binnen een jaar nog geen parlement gevormd kon worden door politieke impasses. Ondertussen zijn in Nederland de eerste G1000-en gehouden in Rotterdam en Amersfoort. Tijdens deze stedelijke G1000 is de basis gelegd om later in Amersfoort op buurtniveau G1000-en te organiseren. Sinds de eerste G1000 zien we dat in steeds meer steden (o.a. Uden, Maastricht, Arnhem, Amsterdam, Groningen) geëxperimenteerd wordt met burgerfora waaronder de G1000 (o.a. Michels en Binnema, 2015). In tegenstelling tot Tonkens et al. (2015), die bij de bespreking van burgerfora uitgaan vanuit het perspectief van de overheid, zullen wij in dit paper een bottom-up perspectief hanteren.

In dit paper staat de G1000 in de Amersfoortse wijk Kruiskamp centraal. De bijeenkomsten in de wijk komen voort uit de stedelijke G1000 die op 22 maart 2014 plaats vond in de Rijtuigenloods nabij centraal station Amersfoort. In deze door burgers georganiseerde G1000, bogen zich 630 deelnemers over de agenda voor Amersfoort. Tijdens de bijeenkomst buigen groepjes van vier à vijf deelnemers zich over de vraag 'Wat vind je belangrijk voor Amersfoort?', waarna de samenstelling wisselt en de volgende vraag 'Wat moet daarvoor gebeuren?' centraal staat, en ten slotte 'Wat kun je daar zelf aan doen?'. Deze rondes duren elk 20 minuten. Op basis van deze rondes worden thema's bepaald die uitgediept worden aan 10 grotere tafels met elk 10 personen. Hier wordt gewerkt aan het formuleren van een gezamenlijke droom, hoe deze te realiseren en wat daarvoor nodig is. Per thema ontstaan er dan 10 voorstellen. Uit alle voorstellen wordt gekozen door stickers te plakken. Ten slotte wordt op de

dag gekeken wie met de gekozen voorstellen aan de slag wil gaan (zie ook Boogaard en Binnema 2015; Ham en van der Meer, 2015: 119- 130). Uit de themagroep wijk G1000 zijn de G1000 bijeenkomsten in de etnisch-diverse achterstandsbuurt Kruiskamp ontstaan. Dit is de eerste wijk G1000 in Nederland die door burgers zelf georganiseerd is. De manier waarop deze G1000 georganiseerd en uitgevoerd is levert inzichten op waarmee nieuwe wijk G1000-en verbeterd kunnen worden. Hierbij dient de lezer zich te realiseren dat alleen het proces tijdens de G1000 bijeenkomsten bestudeerd is en niet de momenten tussen de bijeenkomsten.

Dit paper richt op de vraag *Hoe is de groepsdynamiek bij G1000 bijeenkomsten in Kruiskamp en hoe wordt deze gestimuleerd door de manier van facilitering?* Om antwoord op deze vragen te geven is bij dit onderzoek gebruik gemaakt van ‘participerende’ observatie tijdens de G1000 bijeenkomsten in Kruiskamp. Hierbij werd vooral geobserveerd hoe de ruimte ingericht is en hoe de interactie tussen de deelnemers aan de dialoogtafels loopt. Bovendien is aandacht besteed aan de rol die de tafelsecretaris en moderator van het gehele gebeuren heeft. Naast de observaties hebben we informele gesprekken met deelnemers voor, tijdens en na bijeenkomsten gehouden. Dit paper, dat gebaseerd is op de analyse van het onderzoeksmateriaal, is als volgt opgebouwd. Eerst zal aandacht besteed worden aan de micro-dynamiek van een G1000 in theoretisch perspectief, gevolgd door een beschrijving van de methodiek die gebruikt is voor dit onderzoek. Vervolgens worden de G1000 bijeenkomsten in Kruiskamp beschreven, geanalyseerd en besproken. Hierbij wordt aandacht besteed aan de dynamiek van het groepsproces en wat hierin bevorderend en belemmerend werkt. Het betoog wordt uiteindelijk afgesloten met een conclusie.

2. G1000 in micro perspectief

De initiatoren van de G1000 zeggen ‘Een G1000 gun je iedereen’. Dit vraagt om een nadere blik op de dynamiek van de G1000, hetgeen hieronder zal plaats vinden. Echter dient men zich te realiseren dat het micro-perspectief zich richt op mensen die aanwezig zijn tijdens deze burgertopbijeenkomsten en dus niet de personen die afgehaakt zijn.

Mechanismen die bij een G1000 plaats vinden hebben overeenkomst met de processen die in een wereldcafé setting ontstaan (Brown et al., 2002). Hier komen individuen met eigen uitgesproken ideeën binnen en staan na een tijd niet meer zo op hun eigen strepen. Op de één of andere manier ontstaat een, in sociaal-psychologische termen, gedeeld gevoel van eigenaarschap. Zo’n psychologisch eigenaarschap verwijst naar het gevoel ergens eigenaar van te zijn, zonder dat het om een object hoeft te gaan dat iemands fysieke eigendom is. Zo’n eigenaarschap gaat vaak samen met het nemen van verantwoordelijkheid. Gedeeld eigenaarschap gaat samen met een ‘wij’ houding, die ook gelinkt kan

worden met bepaalde rechten om informatie over het object te verkrijgen en het recht om een stem te hebben in de beslissingen die het object aangaan (Pierce et al., 2011). Psychologisch eigenaarschap wordt bereikt wanneer er aan twee niveaus wordt voldaan: (1) het symbolische niveau dat over waarden, gedachten en de context gaan en (2) het niveau van de 'werkelijkheid', dat over het object zelf gaat en waar bepaalde rechten aan verbonden zijn (Etzioni, 1991).

Binnen een gemeenschap geldt dat er een houding ontstaat dat iets van 'ons' is, dat er rechten aan ontleend worden en dat er mee gewerkt wordt door diegene van wie het is. In hun bespreking over het psychologisch eigenaarschap binnen organisaties, beschrijven Pierce et al. (2011) dat het gevoel van eigenaarschap meestal samen gaat met een gevoel van verantwoordelijkheid voor en verbondenheid met de organisatie of groep waar men bijhoort. In eerste instantie is het bestaan van een gezamenlijke basis van belang. Als die basis er ligt wordt er door middel van deliberatie naar een consensus toegewerkt (o.a. Levine et al., 2005), maar daarbij kan men het gezamenlijke verliezen omdat er bij een consensus een mengsel van ideeën kan ontstaan waar de afzonderlijke deelnemers zich niet meer in herkennen. Heden ten dage ligt het accent op het verkrijgen van een gezamenlijke basis (common ground) waarbij gezocht wordt naar overlappende zaken, omdat dit in potentie het gezamenlijke meer kan verduurzamen.

Voor het ontstaan van een gezamenlijke basis is het gebruik van deliberatietechnieken een probaat middel. Hierbij worden discussies (of men het eens is met de ander of niet) vermeden. Deliberatie zorgt ervoor dat er door veel te luisteren naar elkaar, elkaar te horen en verschillende visies te waarderen toegewerkt wordt naar gezamenlijke actie waarbij ervaringen en opvattingen samengepakt worden (o.a. Fishkin and Luskin, 2005; Fung and Wright, 2001; Levine et al., 2005). Hierbij kan ook gebruik gemaakt worden van inzichten uit de groepsdynamica, waarbij de groep als holistisch systeem wordt gezien waarvan het geheel meer is dan de som der delen (Remmerswaal, 2008; De Jongh, 2013).

Er is weinig zicht op wat er nu precies in de omslag van het 'ik' naar het 'wij' gebeurt. Zo'n groepsontwikkeling gebeurt in een proces dat op te delen is in verschillende opeenvolgende fasen waarin 'losse' individuen zich (mogelijk) ontwikkelen tot een autonome groep die een gezamenlijk doel nastreeft. Remmerswaal (2008: 105) gaat uit van vijf fasen:

- 1) Voorfase; waarbij de methoden, werkvormen, groepsgrootte en andere werkcondities worden bepaald voordat de groep daadwerkelijk gevormd wordt.
- 2) Oriëntatiefase; waarbij de deelnemers met elkaar en met de werkcondities hebben kennism gemaakt en er onderling vertrouwen wordt gecreëerd.

3) Machtsfase; wanneer er doelen en een taakstructuur zijn gevonden en de aandacht wordt verlegd naar de onderlinge (machts)posities.

4) Affectiefase; waarbij vanuit een toegenomen vertrouwen de onderlinge verhoudingen centraal komen te staan.

5) Autonomiefase; waarbij de groep zelfstandig functioneert vanuit de zelf ontwikkelde taak- en machtsstructuur.

Afhankelijk van het groepsdoel kunnen groepen in verschillende fasen opereren. Niet iedere stagnatie in een bepaalde fase om een groepsdoel nader vorm te geven hoeft een probleem te zijn. Daarnaast kunnen condities en werkvormen stagnatie bevorderen als zij niet optimaal aansluiten op de deelnemers en het gestelde doel.

De plek waar verschillende partijen elkaar kunnen vinden is een democratische ruimte waar door middel van een dialoog elkaars perspectieven en verantwoordelijkheden met betrekking tot gezamenlijke actie verkend worden. Hierbij is het van belang dat iedere participant zich bewust wordt van elkaars wederzijdse afhankelijkheid en wat zijn/haar actie voor de ander betekent (Janssens and Steyaert 2001: 185). Democratische insluiting kan vorm krijgen door een open communicatieproces waarbij voorstellen en kritiek bij burgers en overheidsbeambten leidt tot onderling vertrouwen, wederzijds respect, begrip en acceptatie (Smets & Azarhoosh, 2013).

Owen (1993) is gefascineerd door het feit dat tijdens officiële bijeenkomsten de koffiepauzes de plekken zijn van interactie waar energie, synergie en opgetogenheid de boventoon voeren. Hij ziet dit als een open ruimte waar mensen creatiever en gemotiveerder zijn om naar resultaten toe te werken. Bovendien vindt hier een betere samenwerking plaats dan tijdens de gestructureerde sessies. Owen staat open ruimte bijeenkomsten voor waar een deelnemer zelf bepaalt wanneer hij/zij komt, wat en wanneer er iets gaat gebeuren en wanneer het stopt.

Echter, als deelnemers sterk verschillen qua mindset is het op zijn minst niet makkelijk om die kloof te overbruggen. Zulke grote verschillen zijn terug te vinden in de zogenaamde leef- en systeemwereld; de mindset wordt bepaald door het dagelijks leven enerzijds en door het systeemdenken van de overheid anderzijds. De concepten systeem en leefwereld komen oorspronkelijk van Habermas die hiermee doelt op verschillende communicatiepatronen.

Als we dit vertalen naar de huidige samenleving kunnen we ideaaltypische kenmerken toekennen aan beide systemen. De systeemwereld omvat de wereld van grote instituties zoals die van de overheid, die professionele kennis en instrumentaliteit - of in woorden van Scott (1998) 'techne' - hoog in het

vaandel hebben staan. Hierbij wordt gekeken naar standaardoplossingen, een SMART aanpak, institutionalisering en lange termijn perspectieven. Daartegenover staat de leefwereld die gekenmerkt wordt door lokale kennis - 'metis' aldus Scott (1998). Centraal staan hier een procesmatige aanpak met een focus op het werkwoord organiseren, flexibiliteit en een relatief korte termijn oriëntatie (zie ook Smets & Azarhoosh forthcoming).

Om te kijken naar ruimtes waar de systeem- en leefwereld samenkomen, is Gaventa's (2006) indeling van ruimtes een aardige inspiratiebron. Hij maakt een indeling van een gesloten ruimte, een uitnodigende ruimte en een geclaimde of gecreëerde ruimte. Deze ruimtes dienen gezien te worden als mogelijkheden waar burgers in potentie beleid, het discours, besluiten, relaties en belangen kunnen beïnvloeden. Een gesloten ruimte staat voor een ruimte waar besluiten genomen worden door de (semi-)overheid achter gesloten deuren. Echter, als de deuren meer geopend worden voor burgerparticipatie spreekt men van een uitnodigende ruimte. De laatste optie is als minder machtige partijen ruimte opeisen van de meer machtige of er zelf één creëren. Deze ruimtes kunnen in praktijk veranderen in een andere vorm.

Ghorashi (2012) spreekt over specifieke ruimtes met betrekking tot het zoeken naar nieuwe vormen van verbinding in deze tijd van individualisering waar tijd geld is. Om de tirannie van tijd te ondervangen is er behoefte aan zogenaamde vertraagde tussenruimtes waar verhalen gedeeld kunnen worden en nieuwe verbindingen kunnen ontstaan. Een tussenruimte is in feite een ruimte 'zonder vooropgestelde oordelen, waardoor het mogelijk wordt te experimenteren met verschillende invalshoeken, perspectieven en patronen' (Ghorashi, 2010: 41).

De G1000 als zo'n tussenruimte en vorm van participatieve democratie kan als aanvulling op de representatieve democratie gezien worden. De vraag is of het proces dat op gang gebracht is tijdens een G1000 zich voortzet na de bijeenkomst. Als het 'wij' gevoel ook gepaard gaat met het samen verantwoordelijkheid nemen voor de aanpak van problemen, dan mag men spreken van een duurzaam effect. In andere woorden, is dat wij gevoel vast te houden en te vertalen in netwerkvorming of communities, die eigen initiatieven en innovatieve oplossingen gaan ontwikkelen en uitvoeren op zo'n wijze dat het eigen belang gerelativeerd wordt ten gunste van het groepsbelang en daarmee NIMBY effecten voorkomen kunnen worden?

3. G1000 wijkbijeenkomsten Kruiskamp

De zes bijeenkomsten van de G1000 bijeenkomsten in Kruiskamp worden hieronder in detail beschreven waarbij aandacht besteed wordt aan de locatie, het programma van de bijeenkomst en het proces dat er plaats vindt.

Bijeenkomst 1 (zaterdag 15 november 2014)

's Avonds staan in de aula van een lokale vakschool tafels klaar waar vier personen aan kunnen schuiven. Er worden ruim 100 deelnemers verwacht. Bij binnenkomst staat er koffie en thee met erbij koekjes en baklava.

Als de deelnemers aan de tafels zitten heet Harm van Dijk - initiator en moderator van de G1000 - iedereen welkom. Hij licht het programma toe en geeft aan dat hijzelf niet in Kruiskamp woont en geen participant is. Hij benadrukt dat het de bewoners zijn die in kaart gaan brengen wat belangrijk is voor de wijk en dat het geen avond van de gemeente of professionals is. In het tweede deel van de avond zal de aandacht verschuiven naar hoe we ervoor kunnen zorgen dat zaken ook daadwerkelijk plaats gaan vinden. Er is geen tijd om plannen nu al tot uitvoerbaar niveau te brengen. Daar zijn de vervolgbijeenkomsten voor. In januari 2015 moeten de concrete plannen er liggen, aldus Harm.

Deze avond bestaat uit drie rondes wereldcafé. Iedereen wordt gevraagd om aan een tafeltje te gaan zitten waar je de mensen niet of nauwelijks kent. Hier doet iedereen aan mee, ook de aanwezige ambtenaren. Er zijn een aantal afspraken:

'Vermijd discussies. Dat kost veel tijd en je schiet er niets mee op. Probeer het niet met elkaar eens te worden. Schrijf woorden op het tafelkleed (grote vellen papier). Die woorden kunnen je verder helpen.'

De eerste vraag is: Wat vind je belangrijk voor Kruiskamp? Hieraan wordt 20 minuten besteed. Voor de afronding geeft Harm aan dat er onder de vellen papier groene post-its liggen. Hij vraagt om in één woord op te schrijven wat je in deze ronde geraakt heeft. De post-its worden opgehaald en verwerkt in een word cloud.

Voor de overgang naar de volgende ronde verplaats ieder individu zich naar een nieuwe tafel, maar er blijft één persoon als tafelgastheer/vrouw zitten die de nieuwkomers kort vertelt wat het besproken onderwerp is. De vellen papier blijven op de tafels liggen. Dan wordt 20 minuten gepraat over wat ervoor nodig is om te realiseren wat er in de vorige ronde besproken is door de mensen die toen aan die tafel zaten. Op het eind van de tweede ronde pakken de deelnemers een gele post-it en

Ronde 1

Ronde 2

Ronde 3

Finale

schrijven weer in één woord op wat hun geraakt heeft. Wederom moet er een tafelgastheer/vrouw aangewezen worden en zoeken de overige tafelgenoten een andere tafel op en wel weer zodanig dat ze met minder bekende personen aan een tafel komen te zitten.

De derde ronde – ook weer 20 minuten - richt zich op de vraag: Wat kun jij daar aan bijdragen? Direct nadat het startsein gegeven wordt zien we dat de gesprekken op gang komen. Het geroezemoes in de ruimte neemt sterk toe. De thema's die op de grote vellen papier geschreven worden zijn nu concreter. Op het eind van deze ronde worden roze post-its gebruikt om in één woord op te schrijven wat er indruk gemaakt heeft.

Vlak voor de pauze wordt er uitgelegd dat er in groepen van tien mensen verder gewerkt wordt. Harm vraagt de deelnemers om twee tafels en de bijbehorende stoelen bij elkaar te zetten.

Tijdens de pauze waarin de deelnemers wat drinken en eten wordt door vrijwilligers van de organisatie de laatste hand gelegd aan de verwerking van de post-its. De woorden zijn verwerkt in een word cloud per ronde en een gecombineerde versie van de verschillende rondes (zie figuur op pagina 8). Andere leden van het voorbereidingsteam maken de tafels schoon en hun gekozen thema en werken dit uit. Het gaat hier om de meest genoemde thema's uit de gecombineerde word cloud; contact, veiligheid, samen, respect, ontmoeten, saamhorigheid, initiatief, saamhorigheid, en jongeren.

Harm geeft aan dat hij op het eind van de avond zal vragen wie er mee door wil. Er komen dan nog drie avonden om daar verder mee aan de slag te gaan. Het is de bedoeling dat iedere tafel een thema adopteert. Als dat heeft plaats gevonden kan iedereen het onderwerp van interesse opzoeken en verhuist mogelijk naar de desbetreffende tafel. Er ontstaat een nieuwe tafelstelling rondom de volgende thema's : Veiligheid (11 deelnemers), Ontmoeten (9 deelnemers), Betrokkenheid: (10 deelnemers), Respect (7 deelnemers), Saamhorigheid (8 deelnemers), Initiatief (10 deelnemers), Samen (8 deelnemers), Contact (11 deelnemers), Saamhorigheid (8 deelnemers), Jongeren (12 deelnemers).

Als er een gesprek over het thema heeft plaatsgevonden vraagt Harm om een woordvoerder per tafel. Een voorbeeld is het verslag over het thema ontmoeten, waarbij aangegeven wordt dat de groep wil kijken naar wat mensen bindt, bijvoorbeeld samen de hond uitlaten, muziek maken, en kinderen. Als mensen elkaar ontmoeten verhoogd dat de veiligheid. Zulke ontmoetingen moeten gefaciliteerd worden.

Een ander voorbeeld is de groep rondom het thema veiligheid, die heeft aangegeven dat veiligheid noodzakelijk is voor een prettig leven. Er zijn namelijk veel 'korte lontjes'. Het is daarom van belang om burens te kennen en te communiceren. Zij hebben samen met een aanwezige agent besproken of

mensen aan tafel zich veilig voelen in Kruiskamp. De antwoorden hierop waren divers. Een nieuwe bewoner vertelt dat zij zichzelf tot dan toe veilig voelde in de wijk, maar geschrokken is door de nare verhalen die zij heeft gehoord tijdens de bijeenkomst.

Na de presentatieronde zegt Harm:

‘Ik hoor dat er veel mensen initiatief willen nemen, en bijdragen aan de wijk G1000. Dat is een mooi begin, maar geen eindpunt.’ Als afsluiting van de avond bedankt hij iedereen. Op de tafel staat een zwart bakje, waar mensen die verder willen met de wijk G1000 hun naamkaartje kunnen achterlaten. Deze mensen worden dan woensdag 5 november verwacht in de Witte Vlinder (buurthuis) om door te praten over de initiatieven en thema’s en inspiratie van elkaar op te doen.

Na afloop worden de naamkaartjes geteld en 67 van de 98 deelnemers willen doorgaan. Dat is een hoge score, aldus Harm, normaal is dat zo’n 1/3 van de deelnemers bij avonden die georganiseerd zijn door een gemeente.

Bijeenkomst 2 (woensdag 5 november 2014)

De tweede bijeenkomst is ’s avonds in buurthuis De Witte Vlinder in Kruiskamp, een buurthuis gerund door wijkbewoners. Koffie, thee en zelfgebakken cupcakes staan klaar en de deelnemers worden ontvangen door de G1000-vrijwilligers. In de zaal nemen de circa 35 deelnemers – de helft van het aantal aanmeldingen voor deze avond - plaats aan de acht tafels die uitgerust zijn met stiften, vellen papier, laptops en beamers. Aan iedere tafel zit een tafelsecretaris en een ‘buddy’ die de besproken punten opneemt in een prezi-presentatie. In het openingswoord neemt Harm van Dijk het programma door en benadrukt hij hoe geweldig het is dat de mensen zijn gekomen. Er worden acht ‘inspiratoren’ voorgesteld. Dit zijn burgers en ondernemers die een maatschappelijk initiatief zijn gestart: onder meer een groenplan, zorgnetwerk, buurthuis door bewoners, stadsarchitectuur en buurtonderneming. De deelnemers schuiven aan bij de tafel van hun voorkeur en de inspiratoren vertellen in twee rondes van twintig minuten over hun initiatief. Met name tijdens de tweede ronde is er geroezemoes en enthousiasme in de zaal. Er ontstaan levendige gesprekken over gedeelde ervaringen en opvattingen over allerlei plekken in de gemeente: ‘Wat echt?! Heb jij het Postzegelpark ontworpen? Wow wat leuk!’ en ‘Eindelijk wat groen in de buurt, daar moest inderdaad eens wat aan gebeuren! Wat goed dat jullie dat doen.’ Stemvolumes gaan omhoog, en er ontstaan meerdere gesprekken tegelijk aan de tafels.

Tijdens de koffiepauze wordt er druk doorgepraat. Als er aan een deelnemster gevraagd wordt wat maakt dat zij na de eerste bijeenkomst terug is gekomen zegt zij:

‘Ik kreeg zo’n enorme lading energie hiervan! Ik hoefde niet eens te twijfelen. Iedereen is vol enthousiasme tijdens zo’n avond. Ik vertelde mijn burens erover en die zeiden dat ze ook een uitnodiging hadden gehad maar er niets mee hadden gedaan. Nou ja, dat geloof je toch niet!’

Na de pauze vraagt Harm iedereen te gaan zitten bij het thema van voorkeur die tijdens de vorige bijeenkomst zijn ontstaan: Initiatief, saamhorigheid, veiligheid, betrokkenheid, ontmoeten, samen, contact. Een man van rond de twintig staat op en zegt luid:

‘En wat dan als er bij het ene thema heel veel mensen willen en bij het andere bijna niemand? Mensen gaan naar huis als ze niet kunnen doen wat ze zelf willen! Hoe ga je dat oplossen?’

Harm antwoordt dat als dat gebeurt er een oplossing voor gevonden wordt, maar niet nu al. De deelnemer gaat weer zitten en zegt naar huis te gaan als hij zich bij een ander thema moet aansluiten. De rest van de groep is stil.

Uiteindelijk ontstaat er inderdaad een zeer ongelijke verdeling. Op Harms vraag ‘Hoe gaan we dit oplossen?’ ontstaan er na een plenair gesprek en heen- en weergeloop van deelnemers vijf themagroepen: 1) Veiligheid, 2) Betrokkenheid, 3) Ontmoeten, 4) Jongeren, 5) Initiatief. De themagroepen gaan aan de slag met de vragen: ‘Wat is je droom betreffende dit thema?’ en ‘Wat hebben wij gemeenschappelijk, wat delen we?’.

Harm benadrukt voorafgaand aan de ronde om onderlinge verschillen van inzicht te parkeren: ‘Al is het een vastgeroeste gewoonte: vermijd discussies. Als je je focust op wat je wel deelt maak je de ruimte om naar elkaar te luisteren veel groter’. De gesprekken aan de tafels zijn levendig en er wordt veel geschreven. Toch lijkt bij een aantal tafels de focus te liggen op dat wat niet goed gaat in plaats van op het delen van dromen. Zo wordt er bij de tafel Veiligheid gesproken over het grote aantal inbraken in de wijk en hoe de woningbouw geen zorg draagt voor het hang- en sluitwerk van de woningen. Bij de tafel ‘Jongeren’ ligt de nadruk op het ontbreken van voorzieningen voor jongeren. Er ontstaat discussie over of dat vroeger wel of niet beter was. Bij andere tafels, ‘Ontmoeten’ en ‘Initiatief’, worden er in rap tempo dromen en ideeën op grote vellen papier opgeschreven. Tenslotte is er van wat besproken is aan iedere tafel een korte presentatie. Deelnemers worden verzocht om aan te geven wie zij bij de volgende bijeenkomst als gast/expert uit zouden willen nodigen. Hieronder is een overzicht van wat er bij de presentaties aan bod komt.

Tafel Veiligheid: Dromen van een veilige wijk. Wijkagent of iemand van de woningbouw uitnodigen.

Tafel Betrokkenheid: Nabuurschap, contact maken, vrijblijvendheid.

Tafel Ontmoeten: Praatje beginnen, groeten op straat, wandelingen maken.

Tafel Jongeren: Speeltuin ruimer open stellen, meer vrijwilligers, 12+jongeren hebben weinig te doen in de wijk, De Witte Vlinder tot jongerencentrum maken met een ervaren jongerenwerker, Johan Cruyff uitnodigen.

Tafel Initiatief: 'Kruistochten' (wandelingen door Kruiskamp), exposities, open podium, verhalen, eetevenement.

Na de afsluiting is er een borrel. Veel deelnemers blijven napraten. Enkele reacties zijn:

'Ik vind het geweldig wat hier gebeurt! Er gaat zo'n positieve energie uit van het samenzijn. Je kent je eigen buurt, en de mensen met wie je om tafel zitten kennen die ook. En we geven allemaal om die buurt.' (man, circa 60 jaar)

'Kijk om je heen! Hier gebeurt iets. Hier zijn wij *in control*. Er zijn geen tegenstanders. Je hoeft nergens tegen op te boksen. We willen allemaal hetzelfde: iets heel goeds voor de omgeving waar jezelf in leeft.' (man, circa 20 jaar)

Bijeenkomst 3 (donderdag 20 november 2014)

Bij binnenkomst in De Witte Vlinder kunnen naamkaartjes opgehaald worden. Koffie en zelfgebakken taart staat klaar om mee te nemen naar de zaal. In de zaal staan rechthoekige tafels met de korte kant tegen de muren geplaatst zijn. Rondom de tafels staan stoelen. Op de tafels (op één na) staat een laptop en beamer waarmee zaken op de muur gepresenteerd kunnen worden. Deze tafels zijn er voor de themagroepen. Er is ook een tafel voor mensen die op dat moment niet meedoen, maar bijvoorbeeld observeren. In totaal zijn er 24 mannen en 9 vrouwen, waarvan twee een niet-westerse achtergrond hebben waaronder de voorzitter van de lokale Turkse moskee.

Deze avond staat in het teken van 'Denken'. Harm heet iedereen welkom en zegt dat leuk is om wijkontwikkeling te organiseren. De groep Ontmoeten heeft elkaar vanavond al ontmoet voordat ze naar De Witte Vlinder kwamen. Ze hebben met elkaar afgesproken en zijn samen naar het buurthuis toe gewandeld. Hier wordt voor geklapt. Harm benadrukt: 'We hebben vijf avonden vertraging, maar je kunt ook eerder beginnen. Laat je niet afremmen. Nu kun je elkaar goed leren kennen tot januari. Het is de bedoeling dat de goede ideeën overblijven. Ze krijgen een kans om ook wat te worden.'

Vandaag zijn er vijf inspiratoren die praten over hun ervaringen met verschillende vormen van participatie: de verbetering van de leefbaarheid van de Arnhemse achterstandswijk Het Spijkerkwartier, een kleine zorgcoöperatie in Bronkhorst en omstreken, zelfbeheer van maatschappelijk vastgoed in Amsterdam en de sociale onderneming de Krachtfabriek die werkt aan een meer humane en duurzame samenleving, het opwekken van ecoström in Amersfoort.

Er volgen twee inspiratierondes van 25 minuten waarna deelnemers van tafel kunnen wisselen. Op het eind van de tweede ronde komen de inspiratoren voor de zaal. Harm voert het woord en benadrukt het enthousiasme van iedere deelnemer. De inspiratoren worden bedankt en krijgen een pakketje met lokale Kruiskampse lekkernijen.

Tijdens de pauze is er koffie en taart. Na de pauze komen er nieuwe samenstellingen van deelnemers aan de tafels. De thema's van de groepen zijn: Veiligheid (7 deelnemers), Ontmoeten (6 deelnemers), Jongeren (3 deelnemers), Initiatief (9 deelnemers), Betrokkenheid (3 deelnemers).

De groepen Jongeren en Betrokkenheid zijn erg klein en deelnemers besluiten zelf om de groep Betrokkenheid op te laten gaan in de groep Jongeren. Nu ontstaat er een groep Jongeren met zes deelnemers.

Ineens staat er een agent binnen in vol ornaat, inclusief pistool, knuppel en een fietshelm met camera erop. Het is de wijkagent die uitgenodigd is door de groep Veiligheid. Als hij binnenkomt valt er een grote stilte in de gehele ruimte. Het gesprek komt pas na enkele minuten weer op gang.

Harm gaat door met zijn uitleg van wat er na de pauze gaat gebeuren. Hij laat de word cloud nog eens zien om terug te halen wat er belangrijk gevonden wordt in Kruiskamp. Harm zegt dat de groep Betrokkenheid gesneuveld is, maar vanuit de zaal komt de reactie 'Nee we zijn geïntegreerd in een nieuwe groep'. Ieder krijgt nu de tijd om na te denken en zoveel mogelijk ideeën te bedenken. Vervolgens kan dat 14 dagen rusten alvorens een keuze gemaakt wordt. Intussen wordt de wijkagent voorgesteld. Harm verwijst hem naar het groepje Veiligheid met de woorden 'Ga bij de tafel zitten en help de mensen verder.'

Aan de vier tafels worden veel ideeën gegenereerd, maar uiteindelijk moet er een top drie komen. Er is veel interactie in de groepen en ideeën worden geïnventariseerd met behulp van een presi. De verschillende groepen presenteren wat ze bedacht hebben. De groep Initiatief wil iets organiseren samen met het bestaande project 'Kruiskamp onderneemt'. Ze willen ook een proeverij organiseren 'Proef Kruiskamp' in navolging van het bestaande 'Proef Amersfoort'.

Bij de groep Veiligheid gaat de agent weg. De deelnemers vertellen dat er vijf à zes ideeën zijn. De groep geeft aan dat de wijkagent hun heeft geholpen door te vertellen wat er al in de buurt gebeurt. De groepsleden vragen zich af wat veiligheid eigenlijk is en willen hier een enquête over gaan houden. Bovendien verdient de overlast van jongeren ook aandacht. Dat kan samen met de groep Jongeren opgepakt worden. Hiervoor kan er samengewerkt worden met de politie en de woningbouwcorporatie.

In de groep Ontmoeten is gezocht naar wat makkelijk te realiseren is en wat belangrijk is. Ze hebben een top drie gemaakt. Harm benadrukt : 'Kijk ook naar het verst gelegen doel'. Hierover wordt gelachen binnen de groep.

Bij de groep Jongeren heeft de beamer niet gewerkt, maar er wordt gevraagd om alsnog een prezi te maken. Het thema Jongeren is qua thema terug bij de presentatie van de groep Initiatieven en Veiligheid. De groep Jongeren richt zich op vermaak, 'waar we iets van kunnen leren': FabLab (geinspireerd op de Arnhemse digitale werkplaats waar burgerinitiatieven gerealiseerd kunnen worden). Harm remt ze af en zegt dat ze nu niet alles moeten verklappen. Daar komt nog genoeg tijd voor.

Volgende keer gaan de groepen keuzes maken over waar ze verder mee door gaan. Als de thema's uitgewerkt zijn binnen de werkgroepen zullen deze opgeheven worden. Er komt een eindconferentie in januari 2015. Harm vertelt: 'Op een vrijdag komen we eind van de middag bij elkaar. We laten dan aan elkaar zien wat we bedacht hebben en heffen de groepen op. We heffen dan het glas en gaan samen eten. Op zaterdag is er een presentatie aan de rest van de wijk, politiek en pers.'

Een aantal deelnemers heeft zich afgemeld voor deze avond, maar 'zal waarschijnlijk volgende keer wel komen', aldus Harm. Er wordt gevraagd om de badges in het bakje op de tafel te leggen. Dat is belangrijk om te weten wat de huidige samenstelling van de groepen is.

Na de bijeenkomst is er er nog een borrel, maar voor de borrel begint komt de voorzitter van de Turkse moskee langs bij Harm om te zeggen dat het allemaal te lang duurt. Hij kan niet iedere keer komen omdat hij familie heeft en dat gaat ook op voor zijn achterban. Hij benadrukt dat hier moet gaan om de bewoners en niet om de G1000 organisatie.

Bijeenkomst 4 (woensdag 3 december 2014)

Zo vlak voor Sinterklaas staat er bij binnenkomst koffie en gevulde speculaas klaar. In de werkruimte staan er nu twee tafels minder en het voelt frisjes aan. Jerphaas Donner - initiator en moderator

G1000- heeft deze avond de leiding en geeft een korte introductie. Hij wil hier niet veel tijd aan besteden omdat hij snel aan de slag wil. De ideeën uit de vorige sessie, inclusief een presentatie hiervan, moeten namelijk uitgewerkt worden. Na wat twijfel maakt hij toch een rondje langs de groepen.

Groep Initiatief: een deelnemer vertelt dat ze bezig zijn met de voorbereidingen voor een Proef Kruiskamp. Het is gepland voor 12-13 juni. Er komen dan negen kraampjes en ze zoeken nog 10 vrijwilligers. Die melden zich in de loop van de avond aan. Deze deelnemers gaven aan dat ze niet konden wachten en al begonnen zijn met de plannen.

Groep Jongeren: twee deelnemers hebben al iets nieuws opgericht: WOLK (Wijk Ontwikkelings Laboratorium Kruiskamp). Het is opgezet samen met het Vathorstcollege en omvat een 3D fablab. Afgelopen dinsdag was de eerste dag met 16 leerlingen. Ze zijn met vrijwilligers bezig om te werken aan 3D printing en marketing. Op deze manier willen ze Kruiskamp Onderneemt en de Witte Vlinder bekender maken in de buurt. Nu is er een experimenteerweek. 'Komende vrijdag is er een lunch waar 25 mensen komen maar we willen er 50, een verdubbeling. We willen delen wat we gedaan hebben en laten zien wat je kunt doen. We beginnen om 12 uur met een gratis lunch. Iedereen moet zich wel aanmelden.'

Jerphaas vraagt nu om aan de tafels kort het thema toe te lichten omdat er nu vier personen bij zijn die er vorige keer niet bij waren. Bovendien is er een nieuwe deelnemer die door zijn burens is meegenomen. Hij heeft ervaring op het gebied van het organiseren van grote evenementen en wil deze vaardigheden en kennis inzetten.

Jerphaas vertelt dat er nu vier thema's zijn: Initiatief (8 deelnemers), Veiligheid (6 deelnemers), Jongeren (6 deelnemers) en Ontmoeting (6 deelnemers). Hij blikt nog even terug op de opbouw van de bijeenkomsten: (1) Wijkcafe; (2) Dromen met inspiratoren uit Amersfoort; (3) Denken met inspiratoren van buiten Amersfoort.

Tijdens deze bijeenkomst zitten er bij de verschillende groepen inspiratoren zoals een wijkmanager, iemand van een woningbouwcorporatie, raadslid en mensen van het G1000 team.

Opvallend is dat bij de groep Veiligheid, waar een kracht van de woningcorporatie bij zit, de behoefte bij een paar deelnemers ontstaat om te gaan inventariseren wat bewoners willen en wie de veiligheidsfunctionarissen zijn en wat hun taken zijn. Andere deelnemers vallen stil. Bij de groep Ontmoetingen is een heel andere dynamiek. Hier is een dialoog waar deelnemers elkaar aanvullen.

Jerphaas intervenueert en vraagt of alle groepen een concreet idee kunnen noemen. De groep initiatief gaat aan de slag met Proef Kruiskamp. De plannen van de groep veiligheid omvat het bij elkaar brengen van vraag en aanbod en elkaar helpen op het gebied van veiligheid. De groep jongeren gaat zich richten op het opzetten van een Jeugd Onwikkellab (JOL). Ten slotte, de groep ontmoeten gaat wandelingen organiseren voor in april/mei 2015. Er komen verschillende soorten wandelingen zoals één waarbij ook paaseieren verstoppt zullen worden.

Jerphaas licht het programma van 16 en 17 januari toe. Hij vraagt om suggesties voor het uitnodigen van specialisten tijdens de presentaties op 17 januari.

Om half 10 is een groep klaar en wil de boel afronden. Jerphaas moedigt hun aan om toch nog even door te werken. Dat kan ook later nog thuis afgemaakt worden, aldus Jerphaas. Op de site (G1000kruiskamp.nl) staan de prezi's. Op de prezi's zijn onder andere wandelingen en een ontmoetingstafel te zien.

Bij de prezi presentatie van veiligheid wordt gezegd: 'We hebben ermee zitten klooiën. Want toen de wijkagent er was die zei er gebeurt al veel en dat weten we niet. Er moet een inventarisatie komen van wat er al gebeurt. Die informatie willen we overbrengen op bewoners. Het gaat om de thema's criminaliteit, overlast en inbraak. Er wordt wel veel schriftelijk materiaal verspreid maar dat is te moeilijk voor analfabeten en etnische groepen.'

Jerphaas zegt: 'Er gebeurt al veel en dat is niet weinig. Er is een ander probleem en dat heeft te maken met communicatie. Daar ligt de oplossing.'

De groep Initiatief wil een muziekfeest organiseren waarbij de school, muzikanten en bewoners betrokken zijn. De muzikanten van de Harmonie Wilskracht kunnen dan vanaf de balkons spelen en vanuit de school. Hier worden dan ouders en kinderen betrokken, wat zich dan mengt met andere bewoners. 'De school is zwart, maar we willen er ook witte ouders bij.'

Jerphaas benadrukt dat de ideeën elkaar raken. Wie er nog aan wilt werken/ zaken uitwerken kan dat doen bij de borrel. Hij sluit af met: 'Spreek met je groep af wie verder gaat met de prezi. Zorg dat je prezi op tijd af is en wens jullie een prettige Sint en Kerst'.

Bijeenkomst 5a (vrijdag 16 januari 2015)

Vrijdag om 17.00 uur begint de tweedaagse slotconferentie van de G1000 Kruiskamp. In zijn openingswoord vermeldt Harm van Dijk dat de opkomst lager is dan gehoopt. Tijdens de eerste bijeenkomst waren er 100 deelnemers; nu zijn er 13 deelnemende Kruiskampers, 9 vrijwilligers en 5

waarnemers (onderzoekers en journalisten). Vanuit de zaal komen geluiden dat sommige deelnemers niet aanwezig konden zijn maar nog wel steeds betrokken zijn. Harm loopt de afgelopen periode door m.b.v. een prezi-presentatie: Dromen (wat wil je), Denken (hoe doe je dat?), Doen (wat kun je zelf doen?). Hij vertelt dat de begeleiding door de G1000 organisatie morgen eindigt en dat de deelnemers het dan zelf moeten gaan doen en nodigt de themagroepen uit om hun plannen te presenteren.

Thema Initiatief

‘Wij zijn betrokken Kruiskampers en zien 1001 mogelijkheden, aan ideeën geen gebrek. Twee pijlers van onze plannen: Kruiskamp zichtbaar maken als bruisende wijk en verbinden van mensen. Voorbeelden zijn Proef Kruiskamp (culinair festival waarbij buurtbewoners voor elkaar koken), en een fotografieproject. Wij willen mensen inspireren om zelf te ondernemen: niet alleen ons groepje. We worden soms moe van de ideeën, het kost veel energie. Mensen moeten zelf actief worden. Daar is een groter netwerk voor nodig. We zouden bijvoorbeeld mailadressen van veel meer bewoners moeten hebben. En het zou mooi zijn als je niet meer naar een loket van de gemeente hoeft als je iets wil maar dat ook De Witte Vlinder als centrale, faciliterende plek kan fungeren.’

Thema Jongeren

‘Er moeten verblijf- en recreatieplekken komen voor jongeren. Er moeten meer vrijwilligers aangetrokken worden. Op de doelgroep gerichte activiteiten organiseren: voetbaltoernooi, disco voor 16-plussers, huiswerkbegeleiding. Jongeren kunnen benaderd worden met flyers en door ze aan te spreken op straat. Vervolgens kunnen jongeren zelf elkaar enthousiast maken.’ Harm vraagt waarom dit allemaal nodig is. De woordvoester van de groep (inwoner van Kruiskamp en gemeenteambtenaar) antwoordt: ‘Er is te weinig te doen hier. Het is onveilig. Jongeren moeten geen rotzooi trappen; er moeten leuke dingen voor hen georganiseerd worden.’

Thema Ontmoeten

‘We willen Kruiskampers elkaar laten ontmoeten en zorgen dat ze elkaar makkelijker kunnen aanspreken, bijvoorbeeld door een wijkwandeling, ontmoetingstafel en wijkfeest. De eerste wijkwandeling hebben we met onze groep gedaan en was een succes. De volgende wordt een historische wandeling; hopelijk dan met meer mensen uit de buurt.’

Vraag uit de zaal: 'Hoe wil je mensen bereiken, en vooral met een allochtone achtergrond? Hoe voorkom je dat het een wit feestje wordt? De G1000-bijeenkomsten werden ook steeds maar witter.'

'Op het Neptunesplein zijn vooral buitenlandse winkels; via de winkeliers kunnen bewoners geactiveerd worden. Je kunt niet voorkomen dat bepaalde mensen zich niet aangesproken voelen.' Uit de zaal wordt geroepen dat iedereen zijn eigen burens enthousiast moet maken.

Thema Veiligheid

'We hebben geen presentatie voorbereid. Veiligheid was het grootste woord in de eerste word cloud. Onze werkgroep was toen nog groot, nu zijn we met z'n drieën over. We hebben gesproken met de wijkagent, daar werden we wijzer van. Hij vertelde dat er al heel veel gebeurt in de wijk op het gebied van veiligheid. Veel mensen weten dit niet, maar er bestaat dus van alles. Er schijnen ook buurtvaders te zijn. Maar er is een communicatieprobleem, je zoekt je wezenloos.'

Harm vraagt: 'Wat zouden jullie kunnen doen?'

'We hebben met de woningbouw gesproken over het hang- en sluitwerk van de huizen. Maar er is geen geld om daar iets aan te doen. Wat kun je dan nog?' Een andere deelnemster vertelt dat zij uit de groep Veiligheid is gestapt omdat zij als burger hier niets mee kan.

'Als het niet uit de professionals komt, moet het misschien juist van de burgers komen. Ga bijvoorbeeld met z'n dertien naar de woningbouw. Kom op zeg!' zegt Harm [waarna hij zich direct verontschuldigt voor deze inhoudelijke interventie]. Vanuit de zaal geeft Jerphaas aan dat ook bij de grote G1000 mensen afhaken bij het thema Veiligheid: 'Er is iets aan de hand met dit thema. Het is moeilijk aan te raken.'

Harm kondigt aan dat er morgen gestemd gaat worden over welke thema's doorgaan. 'De groepen zijn hierbij opgeheven. Jullie zijn weer burgers!' Vervolgens is er een borrel en wordt er daarna aangeschoven aan een lange, gedekte tafel voor het diner. Het buffet bestaat uit gerechten die door de deelnemers zijn gemaakt en meegenomen. Er wordt geproost met wijn, er worden foto's gemaakt en nagepraat over de afgelopen periode.

Bijeenkomst 5b (zaterdag 17 januari 2015)

De plenaire zaal is ingericht met een lange tafel met stoelen voor het podium en daar omheen kleinere tafels met stoelen. Harm opent 's morgens de bijeenkomst door alle Kruiskampers uit te nodigen aan de lange tafel: in totaal 13 mensen (10 mannen, 3 vrouwen), waaronder ook twee wijkmanagers en de beheerder van De Witte Vlinder. Een deelnemers van Indonesische komaf geeft aan dat hij het erg vindt dat hij als enige allochtoon aan een 'witte tafel' zit. De andere deelnemers beamen dat.

Harm vertelt dat er vandaag een begin wordt gemaakt met het plan van aanpak: 'We gaan pas uit elkaar als er werkafspraken zijn gemaakt.' De deelnemers wordt gevraagd om vanuit de woorden in de eerste word cloud (foto) de gezamenlijke missie te formuleren. Vanuit een door Jerphaas begeleid proces met flipover ontstaat de zin:

'Wij nemen samen het initiatief om vanuit betrokkenheid bij de wijk met respect voor elkaar contact en veiligheid te bevorderen, van jong tot oud zodat iedereen zich thuis voelt in de wijk.'

Vervolgens staan er vier workshops op het programma: van een notaris, wijkmanager, beheerder van De Witte Vlinder en Jerphaas over budgetmonitoring. De deelnemers verspreiden zich over de tafels bij de workshop van keuze. De wijkmanager start zijn workshop door te zeggen dat hij verbaasd is dat er niemand van de groep Veiligheid aan tafel zit: 'Ze waren zo kritisch gisteren op de communicatie van de gemeente. Op de website van de gemeente is wel degelijk gemakkelijk te vinden wat er gebeurt aan veiligheid in de wijk.' Eén van de deelnemers zegt: 'Ik vind veiligheid een heel negatief onderwerp. Ik wil gewoon ontmoeten. Ik wil contacten leggen, ook met allochtone bewoners. En dan zonder budget van de gemeente.' De wijkmanager vertelt over zijn 'manieren om met allochtonen in contact te komen': bijvoorbeeld altijd mensen via hun netwerken benaderen en duidelijk zijn over de bedoeling.

Na de workshops wordt de deelnemers gevraagd te stemmen op de ideeën die de afgelopen periode zijn ontwikkeld. Op een muur hangen postit-briefjes met alle ideeën. Iedere deelnemer krijgt vier stickers die bij de ideeën van voorkeur geplakt kunnen worden. Na enige weerstand uit de groep – enkele deelnemers willen niet stickeren vanwege het risico dat mensen elkaar beïnvloeden in hun keuze – benadrukt Harm dat hij niet bang is voor beïnvloeding omdat er voldoende bewustzijn in de groep is. De stickers worden geplakt, de briefjes zonder stickers worden verwijderd. De groep krijgt de opdracht om zonder te praten het eens te worden over een clustering van de ideeën waarbij de briefjes verplaatst en samengevoegd worden. Dan neemt Harm de begeleiding op een prikkelende manier op zich:

‘Het enige wat werkt is wat jullie met elkaar afspreken. Niet een systeem van anderen’, ‘Activiteitencommissie als cluster? Er is niets zo dodelijk als een activiteitencommissie!’, ‘Het is te makkelijk om op verschillen te focussen, maar waar zijn jullie het over eens? Daar gaat het hier om!’, ‘Ik zie hier drie type mensen: 1) Zij die tot een zo net mogelijke indeling willen komen. 2) Zij die kijken naar wat de indeling betekent voor hun eigen uitvoeringstaken. 3) Zij die zijn afgehaakt en wachten tot de rest beslist.’

De uiteindelijke clustering van thema’s waaronder de ideeën ingedeeld worden is:

- De Witte Vlinder
- Feest en cultuur
- Veiligheid
- Communicatie
- Ontmoeten

De vijf thema’s krijgen ieder een groepstrekker en worden verdeeld over vijf tafels. Deelnemers kunnen aanschuiven bij het thema van hun keuze. Dan ontstaat er discussie over de gang van zaken. Eén van de deelnemers is het er niet mee eens dat er nadat de themagroepen de afgelopen periode zelfstandig geopereerd hebben er opeens sturing van buitenaf komt en wordt besloten een nieuwe indeling te maken. Harm benadrukt dat het overgaan naar nieuwe subgroepen commitment tussen de groep als geheel creëert. Vervolgens wordt er aan de tafels in kaart gebracht welke stappen nodig zijn om de ideeën uit te voeren. Terug aan de grote tafel worden praktische zaken besproken zoals het oprichten van een stichting, een naam voor de groep en het opzetten van een website.

Aan het einde van de middag stromen genodigden en belangstellenden (wijkbewoners, gemeenteraadsleden, welzijnswerkers, pers, etcetera) voor de eindpresentaties van de groepen. Nadat iedere groep de plannen heeft gepresenteerd komen er enthousiaste reacties maar ook bedenkingen uit het publiek. Een welzijnsprofessional zegt: ‘Vergeet niet wat wij allemaal al doen. Wij gaan niet achterover zitten omdat jullie zo enthousiast zijn. Sluit aan op wat er al is!’ De wethouder Bestuurlijke Ontwikkeling en tevens wijkwethouder van Kruiskamp sluit af met een dankwoord aan de deelnemers. Ze geeft aan alle initiatieven te steunen: ‘Laat 1000 bloemen bloeien en zoek de verbinding met elkaar.’

4. G1000 - een pad in ontwikkeling

Tijdens de serie G1000 bijeenkomsten worden de verschillende fasen van groepsontwikkeling (Remmerswaal, 2008) doorlopen: oriëntatiefase, machtsfase, affectiefase en autonome fase. De overgang tussen de verschillende fasen verloopt niet zo zeer lineair maar beweegt heen en weer door de opeenvolgende bijeenkomsten, waarbij er soms een stap terug en soms een stap vooruit wordt gezet. Er spelen binnen dit proces twee bewegingen tegelijkertijd: de ontwikkeling van de afzonderlijke themagroepen en die van de groep als geheel.

De voorfase omvat de keuzes en onzichtbare interventies die vooraf gaan aan de bijeenkomsten betreffende werkcondities en -vormen. In Kruiskamp betekent dit dat er gekozen is om de deelnemers in eerste instantie door middel van loting uit te nodigen, waarna deelnemers specifiek aangezocht worden om meer diversiteit te krijgen. Afgezien van de eerste bijeenkomst zijn al de bijeenkomsten in buurtcentrum De Witte Vlinder, gerund door buurtbewoners. Bij de G1000 bijeenkomsten zien we dat er in feite een tussenruimte gecreëerd wordt waar condities van veiligheid aanwezig zijn. Deze tussenruimte is gemaakt door burgers, hetgeen Gaventa (2006) een gecreëerde ruimte noemt. Om elkaar te vinden zien we dat er gedurende het proces aan een gezamenlijke basis gewerkt wordt. De ontwikkeling binnen de word cloud laat zien dat de harde concepten zachter worden bij het doorlopen van het dromen-denken-doen proces. Juist op deze interpersoonlijke elementen vinden de deelnemers elkaar. Echter in de praktijk is het activeringsproces niet vanzelfsprekend.

Het dromen-denken-doen traject start vanuit de oriëntatiefase waarin deelnemers zoeken naar externe sturing - 'Wat is de bedoeling?', 'Mogen we het ook over dit en dat onderwerp hebben?', 'Mag ik iets zeggen over de hele gemeente of mag het alleen over deze wijk gaan?' De oriëntatiefase loopt door tot er een zekere mate van onderling vertrouwen is ontstaan en er zich langzamerhand een beeld vormt van wat het doel van de groep is en welke (voorlopige) taken de individuele deelnemers staan te wachten. Vanuit het door dromen en ervaringen te delen ontstane vertrouwen ontstaat er ruimte waarin de groep zichzelf en het thema kan toe-eigenen en te concretiseren (machtsfase). Vervolgens wordt er vanuit concrete termen naar betrokkenheid toegewerkt waarin deelnemers met elkaar aan de slag willen (affectiefase). Belangrijk om hierbij op te merken is dat het gaat om de ontstane dynamiek en niet zo zeer om de binding tussen individuele deelnemers. Na een reshuffle van de groepen aan de tafels is te zien dat de groepsdynamiek gehandhaafd blijft. Dit maakt dat het belangrijk is dat alle deelnemers het gehele proces doorlopen. Te zien was dat nieuwkomers, zoals burens die midden in het traject werden uitgenodigd om deel te nemen, het groepsproces een stap terug kunnen brengen. Ook zorgde de wisseling qua avonden van de bijeenkomsten (woensdag of donderdag) voor

een wisselende samenstelling van deelnemers. Dergelijke subtiele verstoringen kunnen grote invloed hebben op de groepsontwikkeling.

Een ander element dat van belang is voor de betrokkenheid is transparantie wat betreft het programma van de dag en het hele traject. Het valt op dat mensen anticiperen op wat eerder gecommuniceerd was. Bijvoorbeeld toen er onduidelijkheid was over de lengte van het traject was. Bij de eerste bijeenkomst werd gezegd dat er drie bijeenkomsten zouden volgen, later bleken dat er meer te zijn. Dit kan duidelijk meewegen bij het nemen van een besluit om te stoppen.

Tafelsecretarissen spelen een faciliterende rol in het groepsproces. Zij krijgen van te voren een instructie 'om op hun handen te blijven zitten' en geen interventie te plegen tenzij het alleen spiegelen is. Echter in de praktijk zien we dat er tafelsecretarissen zijn die hier veel moeite mee hebben. Ze interveniëren, brengen hun eigen input in en sturen het gesprek. Eén van de mechanismen om een tafelsecretaris minder prominent in beeld te laten zijn is het gebruik van beeldschermen aan tafel. Bij de tafels in De Witte Vlinder wordt ook gebruik gemaakt van beeldschermen, die de aandacht van de tafelsecretaris afleiden. Dit zorgt ervoor dat de tafelsecretaris minder centraal staat en minder snel in een machtspositie in de groep komt te staan. De afleiding van het scherm speelt een belangrijke rol bij het voorkomen dat de tafelsecretaris een machtspositie krijgt aan tafel en door de groep op het podium gezet wordt. Op die beeldschermen is onder andere een associatief bouwproces van ideeën te zien. Hiervoor wordt Prezi gebruikt. Prezi is een tool die associatief werken mogelijk maakt en goed aansluit bij de leefwereld van de deelnemers. Prezi is hier een goed hulpmiddel in tegenstelling tot het lineaire werken zoals dat zich bij een powerpoint vertaalt in een vaste volgorde van presentatie.

Tijdens het dromen-denken-doen traject vindt twee keer een reshuffle van de groepen plaats. Dit houdt in dat nadat deelnemers enige tijd bij een themagroep zijn aangesloten de thema's en groepsamenstelling worden omgegooid. Te zien is dat deze reshuffle weerstand oplevert bij een aantal deelnemers. Vanuit de groep wordt gereageerd op deze externe interventie. Hiermee lijkt de groep zichzelf te willen toeëigenen en zien we dat er intern leiderschap binnen de groep ontwikkelt (machtsfase). Remmerswaal (2008: 107) benadrukt dat de machtsfase het keerpunt in de groepsontwikkeling is: hier desintegreert de groep óf wordt juist cohesiever. De reshuffle momenten lijken een katalysator voor het groepsvormingsproces waarbij verstoringselementen binnen de groep geminimaliseerd worden.

Te zien is dat de termen die gebruikt worden in het dromen-denken-doen proces (zie word clouds) een belangrijke rol in spelen in de groepsontwikkeling. De groep met als thema Ontmoeten kon bijvoorbeeld een stuk makkelijker een vertaalslag maken van de abstracte termen uit de droomfase naar meer concrete termen in de denkfase. Hierdoor ontstond al vrij snel een concreet gezamenlijk

doel (wandeling door de buurt, Proef Kruiskamp) en taakverdeling. Dit was anders bij de groep met het thema Veiligheid waar de gebruikte termen abstract en onpersoonlijk voor deelnemers bleven. De focus lag met name op het gebrek aan verantwoordelijkheid en zichtbaarheid van gemeente, politie en woningcorporatie. Het hierdoor ontstane 'monsterverbond' tussen de deelnemers, waarbij zij in de oppositie gingen, leverde weliswaar onderlinge herkenning op, maar droeg niet bij aan een gezamenlijk doel en daaruit voortkomende taken. De groep dunde tijdens het traject uit: mensen sloten zich aan bij een ander thema of haakten geheel af van de G1000. Wanneer er niet tijdig geconcretiseerd wordt, blijft een groep hangen in de oriëntatiefase en is er na verloop van tijd geen voldoende reden meer om door te gaan.

Tijdens de bijeenkomsten 2, 3 en 4 zijn inspiratoren uitgenodigd. Dit zijn burgers en ondernemers die een sociaal initiatief zijn gestart. Bij beide bijeenkomsten ontstaat er tijdens de ontmoetingen tussen de inspiratoren en deelnemers een enthousiaste en energieke sfeer: ideeën worden uitgewisseld, deelnemers zitten voorover gebogen hetgeen duidt op een onderlinge betrokkenheid. De inspiratoren vertellen hun verhaal maar luisteren doorgaans ook naar de deelnemers: er is veelal een wederzijdse, gelijkwaardige uitwisseling. De initiatieven van de inspiratoren staan niet in de weg dat anderen met een soortgelijk initiatief kunnen komen. De nadruk ligt op mogelijkheden en niet op randvoorwaarden of beperkingen op bijvoorbeeld financieel, juridisch en bestuurlijk vlak. Dit delen van ervaringen in de oriëntatiefase stimuleert het onderling vertrouwen tussen de deelnemers en is essentieel voor de groepsontwikkeling door het traject heen.

Naast inspiratoren zijn er ook interventies door personen uit de systeemwereld die duidelijk hun sporen achter laten. Tijdens de eerste bijeenkomst (na de pauze) was een wijkagent in vol ornaat aanwezig om te vertellen wat hij doet in de wijk. Wat later in het proces komt een andere agent langs, uitgenodigd door de groep Veiligheid. De agent, in uniform en bewapend, stapt middenin de sessie binnen. Aan de tafel Veiligheid valt de groep stil: er wordt alleen nog geluisterd naar de wijkagent. Achteraf geeft de groep aan 'veel geleerd' te hebben van de agent. Hij heeft ze immers verteld wat er allemaal al gebeurt in de wijk, dat ze 'niet het wiel opnieuw uit moeten gaan vinden'. De stagnatie in de dynamiek lijkt een onbewust proces voor de deelnemers. Wel werd er kritisch gereageerd vanuit de groep: 'Hoe kan de communicatie zo slecht zijn? Waarom weten wij niet wat er op het gebied van veiligheid gedaan wordt?' De wijkagent zei dat hij hier niets aan kon doen, ook niet aan zijn eigen zichtbaarheid. 'Hij was na een half uur alweer weg', aldus een deelnemer. Opvallend hierbij is dat de deelnemers beaamden dat zij het wiel niet opnieuw moesten uitvinden. Gevolg was dat binnen die beperking, die zij zichzelf opleggen in lijn met wat de agent vertelde, de creativiteit in de groep nog meer stagneerde. Een soortgelijk proces was te zien toen een medewerker van een woningcorporatie bij dezelfde groep aanwezig was.

Anders dan bij de uitgenodigde inspiratoren uit de leefwereld het geval was, kan de aanwezigheid van vertegenwoordigers uit de systeemwereld voor flinke stagnatie in het groepsproces zorgen. Wanneer er een rolverdeling van expert/leek ontstaat en nadruk wordt gelegd op beperkingen (zoals 'Dat wat er al is hoeft niet opnieuw te worden bedacht!') stagneert de gezamenlijke creativiteit. De vorming van gezamenlijke doelen en taken komt hierbij niet van de grond. Bij het ontbreken van deze gezamenlijke basis wordt er gezocht naar een andere binding, in dit geval een monsterverbond tegen vertegenwoordigers van het systeem. Deze bindingsvorm is echter geen voedingsbodem voor de creatie van eigenaarschap en actiebereidheid. Bij het uitblijven van een gezamenlijk concreet doel is er weliswaar onvoldoende reden om als groep te blijven functioneren.

Aan het einde van het traject is er bij bepaalde groepen voldoende ruimte ontstaan voor onderlinge verbondenheid, eigen antwoorden op vraagstukken en eigenaarschap (autonome fase). Hoewel deze factoren een voedingsbodem voor (duurzame) actiebereidheid zijn, kunnen er op dit moment van het onderzoek nog geen uitspraken over de werkelijke duurzaamheid hiervan gedaan worden.

Een onderwerp dat nog nauwelijks aan bod kwam is de achtergrond van de deelnemers aan de G1000 Kruiskamp. We zien dat de dominante groep van deelnemers en organisatoren voornamelijk bestaat uit de autochtone 'witte' middenklasse van middelbare leeftijd. Het lijkt in eerste instantie dat er een open houding is omdat iedereen welkom is, maar impliciet verborgen zijn hier waarden en normen die bijvoorbeeld alcoholgebruik gewoon vinden en het proosten op een goede afloop. Dit zit ook al in het discours tijdens de bijeenkomsten. Voor een discussie over dit fenomeen bij een straatbarbecue in Amsterdam zie Smets (2006).

Minderheden met een niet-westerse achtergrond zijn slecht vertegenwoordigd. Een deelnemer met een Turkse achtergrond haakte af omdat hij het teveel praten vond en wil graag de handen uit de mouwen steken. Bovendien had hij verwacht dat het minder lang zou duren, waarbij hij zich baseerde op het 'onjuiste' tijdsplan dat tijdens de eerste bijeenkomst medegedeeld was.

5. Conclusie

Om een antwoord te vinden op de onvrede over het huidige democratische systeem in westerse landen zoals Nederland wordt gezocht naar vernieuwingen zoals het toevoegen van bijvoorbeeld een participatieve democratie of doedemocratie aan de electorale democratie. Met de doedemocratie is het de bedoeling dat burgers zelf zaken aanpakken en minder afhankelijk zijn van de overheid. Deze activering gaat samen met empowerment van burgers maar is ook ingegeven door bezuinigingen bij de overheid. Eén van de experimenten is de G1000, waarover de initiatoren zeggen 'Een G1000 gun je

iedereen'. Dit suggereert dat het voor iedereen toegankelijk is, maar G1000 Amersfoort en Kruiskamp laten zien dat er voornamelijk de 'witte' middenklasse van middelbare leeftijd op af komt, hetgeen ook matcht met de achtergrond van het merendeel van de organisatoren. Er lijkt een open houding te zijn dat iedereen welkom is, maar in de praktijk zijn hier impliciete waarden waar buitenstaanders zich aan moeten aanpassen.

Ondanks de beperkte diversiteit qua deelnemers vindt er een bijzonder activeringsproces plaats dat een groot potentieel lijkt te hebben. Het activeringsproces lijkt eenvoudig, maar als we er naar kijken met een vergrootglas valt het op dat het proces - dat transparantie behoeft qua programmering per dag en het hele traject- verre van eenvoudig is.

De kracht zit in de personificatie van de communicatie tussen deelnemers. Door met een dialoog te werken en ervaringen te stapelen ontstaat een gezamenlijke basis om een groep te vormen die de fases van dromen, denken en doen doorloopt. Hierbij wordt het onpersoonlijke debat met voor- en tegenargumenten vermeden. Het doorlopen van de fasen in het dromen-denken-doentraject wordt gefaciliteerd door de samenstelling van de groepen regelmatig te veranderen. Dit versterkt de groepsontwikkeling en gedeeld eigenaarschap onder de gehele groep. Echter, interventies door vertegenwoordigers van de systeemwereld (onder andere de wijkagent) kunnen mensen uit het groepsproces waar ze in zitten halen en werpen ze terug in de verticale afhankelijkheidsrelaties met het systeem zoals de (semi-)overheidsorganisaties.

Een zeer belangrijke rol in de facilitering van dit groepsproces ligt bij de tafelsecretaris. Er zijn verschillende visies op de rol van de tafelsecretaris. Harm van Dijk staat voor een open groepsproces waarbij de tafelsecretaris het beste op zijn/haar handen gaat zitten en de groep het zelf moet doen. Wij zien meer in een actievere faciliterende rol op drie niveaus:

- 1) Faciliteren van dialoog: De zo vertrouwde communicatievorm van discussie waarin er getracht wordt elkaar met argumenten te overtuigen heeft weinig functie binnen het G1000-traject. Sterker nog, het werkt stagnerend in het proces waarin een gedeelde basis de voedingsbodem is voor (duurzame) gezamenlijke actiebereidheid. De tafelsecretaris kan een belangrijke rol spelen in het faciliteren van een groepsproces waarin de nadruk ligt op het creëren van een gedeelde basis in plaats van polarisatie tussen zowel deelnemers onderling als deelnemers tegenover de systeemwereld.

- 2) Faciliteren van een gelijkwaardige inbreng van de deelnemers aan tafel: De G1000 is vooral gericht op verbale communicatie. Er moet dan ook oog zijn voor de deelnemers die minder communicatief vaardig zijn. Te zien is dat, met name bij een stagnerend groepsproces zoals bij de groep Veiligheid, bepaalde deelnemers vooral aan het woord zijn en anderen niet. De kans op afhaken van deelnemers

en uiteenvallen van de groep is hierbij groot. De tafelsecretaris heeft een belangrijke faciliterende rol in het betrekken van alle groepsdeelnemers.

3) Faciliteren van het concretiseren van groepsdoelen: Wanneer het een groep niet lukt om vanuit dromen en ervaringen vervolgens doelen en taken te concretiseren blijft de groep in een premature fase hangen. Als deze fase te lang duurt is er op een gegeven moment te weinig reden om de groep te laten voortbestaan. De tafelsecretaris kan een rol spelen in het proces om termen uit de dromenfase te helpen vertalen naar concrete activiteiten. Dit wil niet zeggen dat hij inhoudelijke sturing geeft, maar wel dat hij met het stellen van de juiste vragen de deelnemers beweegt naar concretisering.

De praktijk zal het uit moeten wijzen welke methode het beste werkt. Echter een gedegen training van de tafelsecretarissen is cruciaal voor het bevorderen van het groepsproces dat vervolgens zijn weerslag heeft in (duurzame) gezamenlijke actiebereidheid van de deelnemers. Bovendien kan door de inzet van de inspiratoren nieuwe en verfrissende input aangeleverd worden aan het dromen-denken-doen proces.

Een ander belangrijk aspect is de continuïteit van deelnemers aan het gehele proces. Er wordt vanaf de eerste bijeenkomst gewerkt aan de ontwikkeling van een gezamenlijke basis. Wanneer er wisselende samenstellingen tijdens het traject plaatsvinden, ofwel door de bijeenkomsten op verschillende avonden te plannen, ofwel door tussentijds nieuwe deelnemers uit te nodigen, zal het groepsproces steeds weer opnieuw moeten beginnen. Zelfs de toevoeging van één nieuwe deelnemer kan het proces al verstoren. Tijdens het traject zouden geen nieuwe deelnemers toegevoegd moeten worden en de ruimte gelaten moeten worden aan de deelnemers die vanaf de oriëntatiefase bij de G1000 betrokken zijn geweest. Bovendien zou een beperking van de reeks bijeenkomsten het activeringsproces makkelijker kunnen laten verlopen.

Hoe verder?

Kijkend naar de periode vanaf de laatste wijk G1000 bijeenkomst is de impact van de G1000 op de wijk Kruiskamp minder dan verwacht was. De gehoopte dynamiek waarin er nieuwe vormen van samenwerking plaats vinden tussen verschillende partijen van het gehele systeem is (nog) niet van de grond gekomen. Toch geven de organisatoren van de G1000 aan dat er vanuit kleine nieuwe initiatieven weer nieuwe dingen voort kunnen komen. Het netwerk van actieve bewoners heeft zich uitgebreid in de wijk.

Concreet hebben de themagroepen van de wijk G1000 de volgende acties gerealiseerd:

- De verschillende themagroepen hebben zich gezamenlijk als Stichting 'Thuis in Kruiskamp' aan elkaar verbonden.
- Er zijn een 'mobiel terras' en een themawandeling door de wijk met buurtbewoners georganiseerd. Het is onduidelijk of deze activiteiten vaker gaan plaatsvinden.
- Een van de themagroepen heeft Proef Kruiskamp georganiseerd; een culinair festival dat op 13 juni 2015 plaatsvond waarbij buurtbewoners vanuit verschillende culturen voor elkaar koken. Bij de organisatie van dit evenement heeft zich ook een voormalig G1000-deelnemer aangesloten die eerder tijdens het G1000-traject was afgehaakt. Er werd met dit evenement weliswaar een grote diversiteit bereikt, toch was er vooral sprake van 'eilandjes' waarbij buurtbewoners met dezelfde etnische achtergrond bij elkaar zaten.
- Iedere maand vindt er een Kruiskampcafé plaats in de Witte Vlinder waar alle buurtbewoners welkom zijn. Hierbij wordt op een informele manier over de buurt gesproken. Tijdens de eerste bijeenkomsten waren er zo'n vijftien bezoekers, daarna werd het wat minder. Bij het laatste Kruiskampcafé waren er vier bezoekers. De themagroep die het café organiseert zegt na de zomer de bijeenkomsten weer op te willen pakken.

Hoe deze activiteiten zich gaan voortzetten en welke nieuwe initiatieven en samenwerkingsverbanden hieruit voort kunnen komen, daar kunnen wij op dit moment nog geen uitspraken over doen. Volgens de G1000-organisatoren zijn er deelnemers aan de wijk G1000 die teleurgesteld zijn omdat er te weinig begeleiding zou zijn vanuit de G1000. Zo stelt de groep die Proef Kruiskamp heeft georganiseerd zich heel autonoom op - 'wij maken onze eigen beslissingen' - maar hadden wel meer ondersteuning verwacht. Een van de G1000-organisatoren zegt dat hij zich bewust terug trekt van de activiteiten die vanuit de G1000 zijn ontstaan in Kruiskamp; er zou te veel op hem geleund worden. Het 'zelf doen' vraagt een andere mindset, die niet gericht is op van buitenaf georganiseerde professionele en financiële steun. Wat we hier zien is dat het proces dat de G1000 een verandering op gang kan brengen maar dat een verankering hiervan meer tijd en begeleiding behoeft, bijvoorbeeld in de vorm van counseling.

Hoewel het hier om een zeer geleidelijke ontwikkeling gaat, zien wij dat het dromen-denken-doen traject een stimulerende werking kan hebben op de mindset van de deelnemers waarbij er een onderlinge, gedeelde verantwoordelijkheid ontstaat in plaats van de (nog steeds) vertrouwde neiging tot afhankelijkheid van professionals en (semi-)overheidsorganisaties.

Literatuur

- Boogaard, G. & Binnema, H. (2015). De G1000 Amersfoort. Reconstructie en analyse vanuit politiek-instrumenteel perspectief. *G1000 working paper 2*. URL: http://api.ning.com/files/cFSv-yJm2DRqvjDr1kJDcWzuyr8DWfPFvLc29bzu-brSSHJHnNq-rEYd13KVZGb*F7iGWow7pO3FltYKbptSlRd90kDstmGW/WorkingpaperBinnemaenBoogaardDeG1000Amersfoort1.pdf
- Brown, J., Isaacs, D. & Margulies, N. (2002). The World Café Creating the Future: One Conversation at the Time. *ASCD Newsletter*, januari, pp. 1-7.
- Cohen, J. (2015). De vierde D: inaugurele rede Thorbecke leerstoel. *Bestuurswetenschappen*, 69(2), 9-23.
- Etzioni, A. (1991). The socio-economics of property. In: F.W. Rudmin (ed.), *To have possessions: a handbook on ownership and property*. *Journal of Social Behavior and Personality*, 6(6), 465-468.
- Fishkin, S. & Luskin, R.C. (2005). Experimenting with a democratic ideal: deliberative polling and public opinion, *Acta Politica*, 40, 287.
- Fung, A. & Wright, E. (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society*, 29(1), 4-41.
- Gaventa, J. (2006). Finding the space for change: A power analysis. *IDS Bulletin*, 37(6): 23-33.
- Ghorashi, H. (2012) *Crisis brengt meer dan misère. Alternatieve troonrede op 19 september in Lux Nijmegen*. URL: http://www.fsw.vu.nl/nl/Images/Alternatieve%20troonrede%20Halleh%20Ghorashi_tcm30-291989.pdf
- Ghorashi, H. (2010). "Een gedeeld wij". Een proces zonder einde. In: P. Scheffer, F. Verhagen, H. Ghorashi, J. Kennedy, A. Verbrugge en W. Berkelaar (red) *Martin Luther King en wij. Een emancipatie zonder einde*. Amsterdam: VU Uitgeverij & VUconnected.
- Ham, M. & van der Meer, J. (2015). *De ondernemende burger. De woelige wereld van lokale initiatieven*. Utrecht: Movisie
- Hajer, M.A. (2005). Setting the stage: A dramaturgy of policy deliberation, *Administration & Society*, 36(6), 624-647.
- Janssens, M. and Steyaert, C. (2001). *Meerstemmigheid: Organiseren met verschil*. Assen: Koninklijke Van Gorcum; Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Jongh, M. de (2013). *Group dynamics in the citizens assembly on electoral reform*. PhD thesis Universiteit Utrecht.
- Levine, P., Fung, A. & Gastil, J. (2005). Future directions for public deliberation, *Journal of public deliberation*, 1(1), article 3
- Michels, A. & Binnema, H. (2015). de G1000en in Amersfoort, uden en kruiskamp en de realisatie van democratische waarden, *G1000 working paper 1*. URL: <http://api.ning.com/files/p0ZiZvXgHQgK2cLTbUVH1miigjm0pKy4EE5twmH0a68mXES7Ab62rWgLXAaXH1eayVut8leW8bgzWKfKNTzHTjupvL6xjR8b/WorkingpaperdemocratischekwaliteitMichelsenBinnema28mei2015.pdf>

- Owen, H. (1993). Open space technology. A user's guide. URL: <http://wales.heacademy.ac.uk/assets/documents/heinfe/Open-Space-Technology--UsersGuide.pdf>
- Pierce, J., Kostova, T. & Dirks, K. (2011). Toward a Theory of Psychological Ownership in Organizations. *The Academy of Management Review*, 26(2), 298-310.
- Remmerswaal, J. (2008). *Handboek groepsdynamica. Een inleiding op theorie en praktijk*. Soest: Nelissen.
- Reybrouck, D. van (2014). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Scott, J. (1998). *Seeing like a state: Why certain schemes to improve the human conditions have failed*. New Haven: Yale University Press.
- Smets, P. (2006). Living apart or together? Multiculturalism at a neighbourhood level, *Community Development Journal*, 41(3), 307-320.
- Smets, P. & Azarhoosh, F. (2013). Governance of liquid neighbourhood communities and their relationship with stakeholders in Amsterdam East, *Neighbourhood Society Working Papers* (3).
- Smets, P. & Azarhoosh, F. (forthcoming). Lessons from the network society. Liquid communities and their relations with stakeholders in a disadvantaged neighbourhood in Amsterdam East. In: Behrang Foroughi (ed) *Emerging Cities and Community Development*. Boston, Rotterdam: Sense Publishers.
- Taylor, M. (2007). Community participation in the real world: Opportunities and pitfalls in new governance spaces. *Urban Studies*, 44(2), 297-317.
- Tonkens, E. (2009). *Tussen onderschatten en overvragen. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk*. Amsterdam: SUN-Boom.
- Tonkens, E., Trappenburg, M., Hurenkamp, M. & Schmidt, J. (2015). *Montessori democratie. Spanningen tussen burgerparticipatie en de lokale politiek*. Amsterdam: Amsterdam University Press.